

تحلیل زیبایی‌شناختی شادی سروده‌های لرستان

با تکیه بر ترانه «سیت‌بیارم»

معصومه ارشد*

دکتر فرهاد طهماسبی**

دکتر رقیه صدرایی***

چکیده

سیت‌بیارم به معنی «برای تو بیارم» که منظور از آن آوردن هدایا برای عروس از سوی داماد است. این ترانه بیشتر به صورت دسته‌جمعی توسط زنان، بدون نواختن موسیقی اجرا می‌شود. در این مقاله بر اساس منابع کتابخانه‌ای، کارکرد زیبایی‌شناختی ترانه «سیت‌بیارم» که به روش میدانی گردآوری شده، در دو بخش روساخت: «آواها، واژگان، موسیقی و صورخیال» و ژرف‌ساخت: «عاطفه، اندیشه و معنی» تجزیه و تحلیل شده است. دستاورد پژوهش نشان می‌دهد: در بخش روساخت: «آواها»، شور و حرکت توأم با موسیقی را گاه با آرامش و گاه با خشونت در ابیات می‌آفرینند. هم‌نشینی واژگان در تداعی عواطف و معنی شعر نقشی مؤثر دارد. در پاره‌ای از ابیات، وزن و قافیه ایراد دارد که قابل اغماض است. موسیقی درونی ابیات به ترتیب، مرهون آرایه‌های «واج‌آرایی»، «واژه‌آرایی» و «جناس» است و موسیقی معنوی نیز به ترتیب فراوانی، ناشی از «مراعات‌نظیر»، «حسن‌تعلیل»، «اغراق» و.. است. «کنایه» و سپس «تشبیه» در آفرینش صورخیال مؤثرند. در بخش ژرف‌ساخت، از نظر عاطفی شور و شادی در ابیات موج می‌زند که مرهون آواها و واژگان و ترکیب خاص آن‌ها و برخاسته از اندیشه حاکم بر ابیات است. از نظر معنی، به ترتیب فراوانی، موضوعات: «عاشقانه‌ها»، «منابع طبیعی» و «ملزومات زندگی روستایی عشایری» در ابیات مشهود است.

واژه‌های کلیدی

زیبایی‌شناسی، لرستان، شادی سروده‌ها، ترانه، سیت‌بیارم

* دانشجوی دوره دکتری زبان و ادبیات فارسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

** دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. (نویسنده مسؤول)

*** استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۰/۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۶/۳۰

مقدمه

مردم لر در پیمودن مسیر تولد تا مرگ، با ره توشه‌هایی از باورها، آیین‌ها و آواها و زبانزدهای مخصوص، حماسه کار و زندگی را خلق می‌کنند. یعنی انسان در بستر زندگی و کار متولد می‌شود؛ گاه شادمان است و گاه غمبار، گاه سور دارد و گاه سوگ، گاهی در عروسی است و گاهی در عزا و در این رهگذر، عزیزترین یادگاری که برای نسل بعد از خود بر جای می‌گذارد، فرهنگ است. (چنگایی و حنیف، ۱۳۷۴: ۱۲)

بیان مسأله

در لرستان ادبیات عامه که بخشی از فرهنگ مردم است؛ با توجه به شرایط اقلیمی و «دو نوع گویش رایج در آن نخست لکی که از لحاظ کثرت و پیرایش واژه‌های غنی قابل توجه می‌باشد و خود شاخه‌ای وسیع از زبان عصر ساسانی است و دیگری لری...» (غضنفری، ۱۳۶۴: ۲) شامل موارد زیر است:

الف) موره و هوره، ب) چیستان، پ) لالایی، ت) چریکه (بیت)، ث) فال چهل سرود، ج) ضرب‌المثل، چ) ترانه محلی، ح) قصه و ... (نجف‌زاده قبادی، ۱۳۹۱: ۱۴)

نکته: موضوع مورد بحث این مقاله، ترانه محلی است که شادی‌سروده‌ها زیر مجموعه آن است.

ترانه محلی

ترانه‌های محلی زاده ذهن‌های خلاق بوده است. این ترانه‌ها، همواره تسکین‌دهنده آلام و رنج‌های ناشی از کار و تلاش زندگی فردی و جمعی انسان‌ها بوده است. (ذوالفقاری، ۱۳۹۶: ۲۸۷)

طبقه‌بندی ترانه‌ها

طبقه‌بندی ترانه‌ها به دلیل تنوع در مضامین و کاربردها بسیار مشکل است، اما می‌توان به تقسیم‌بندی‌های کلی از قبیل: ترانه‌های اجتماعی، ترانه‌های کار، ترانه‌های مراسم شادمانی، ترانه‌های کودکان، ترانه‌های فکاهی، ترانه‌های مستهجن (مستهجنات)، ترانه‌های عاشقانه، ترانه‌های حماسی، ترانه‌های سرگرمی (چیستان‌ها و معماها) ترانه‌های سوگ و... رسید که هر یک می‌توانند دارای زیرمجموعه‌هایی باشند؛ مثل ترانه‌های اجتماعی شامل: طنز، سیاسی، اجتماعی و...

از میان موارد فوق، ترانه‌های مراسم شادمانی (شادی سروده‌ها) و از آن جمله ترانه «سیت بیارم»، موضوع بحث این مقاله است:

شادی سروده‌ها: شامل تکبیت‌هایی است که در مجالس شاد مانند ختنه‌سوران، نامزدی و شیرینی‌خوران، عقدکنان، حنابندان و عروسی، زنان و مردان با آهنگی دلنشین و شاد به صورت گروهی می‌خوانند و دست می‌زنند و کِل می‌کشند.

موسیقی لری که شامل نواها و نغمه‌های لری و لکی است از خصایل عاطفی و انسانی سرشار است. حتی در ترانه‌های حماسی و رزمی پیامی نهفته است که جنگ و برادرکشی را منع می‌کند و با توصیف صحنه، هشدار می‌دهد آن که بر زمین افتاده دشمن نیست؛ بلکه فردی از تبار و طایفه توست. ترانه‌های شورانگیز عاشقانه، قصه فراق را به شکوه و شکایت چنان که معمول است تبدیل نمی‌کند، بلکه همه ترانه سرشار است از محاسن دلدار. نغمه‌ها و نواهای لری در انتقال احساس و یا ایجاد انگیزه به صورت روایی و یا آیینی اثربخش است. (ایزدپناه، ۱۳۸۴: ۱۷۵)

موسیقی و ترانه‌های عروسی در لرستان به سه بخش تقسیم می‌شود:

- ۱- موسیقی با کلام
 - ۲- موسیقی بدون کلام
 - ۳- ترانه‌ها و آواهای بدون موزیک
- موسیقی با کلام، آمیزه‌ای است از موزیک و اشعار محلی که توسط مردها خوانده می‌شود و عموماً در حین رقص محلی (دست گرفتن) به اجرا در می‌آید.

۱۲۸ □ تحلیل زیبایی‌شناختی شادی سروده‌های لرستان با تکیه بر ترانه «سیت بیارم»

موسیقی بدون کلام، بی‌همراهی آواز اجرا می‌شود و از تم‌های محرک و نشاط‌آور تشکیل گردیده است. کلام بدون موزیک نیز، به صورت دسته‌جمعی و بیشتر توسط زنان (زنانی که دور عروس حلقه زده اند) خوانده می‌شود. معروف‌ترین این آواها، هیوله‌ها می‌باشد که در اکثر نقاط لرستان امروزی، صرف نظر از گویش منطقه به همین نام مشهور است. «چنگایی و حنیف، ۱۳۷۴: ۴۲» هیوله وسیع‌ترین، نافذترین و معروف‌ترین آواهای عروسی است؛ اکثر قریب به اتفاق زنان لرستان این لفظ را می‌شناسند. در گویش لری خرم‌آبادی به هیوله، «سیت بیارم» هم می‌گویند. «همان: ۴۹»

سیت بیارم: به معنی «برای تو بیارم» که منظور آوردن هدایا برای عروس از سوی داماد است. این آواز بیشتر به صورت دسته‌جمعی توسط زنان و دست زدن با همین ریتم، بدون نواختن موسیقی اجرا شده و در مقام سنگین‌سماح است که امروزه با کمانچه و ضرب یا سرنا و دهل نیز شنیده می‌شود. (سیف‌زاده، ۱۳۷۷: ۴۷)

(سیت بیارم). سی، یعنی برای، (ت) ضمیر مفرد دوم شخص یعنی برایت، بیارم. چون این جمله در بسیاری از بیت‌های آن آمده است و تکرار شده است، از این رو به (سیت بیارم) مشهور و ماندنی شده است.

سؤال تحقیق: این است که: آیا ابیات ترانه «سیت بیارم» کارکرد زیبایی‌شناختی دارند؟
فرضیه تحقیق: با توجه به بعد تأثرات عاطفی و احساسی این ابیات که برخاسته از کاربرد آرایه‌های ادبی است می‌توان گفت: ابیات ترانه «سیت بیارم» کارکرد زیبایی‌شناختی دارند.

اهداف تحقیق

- بررسی ادبیات عامیانه لرستان به منظور حفظ میراث کهن این مرز و بوم با تکیه بر ادبیات شفاهی
- تبیین ابعاد زیبایی‌شناختی شادی سروده‌های لرستان در قالب ابیات ترانه «سیت بیارم»
- تبیین و تصویر هویت فردی و اجتماعی اقوام لر و لک استان لرستان با تکیه بر ادبیات شفاهی ایشان.
- کمک به غنی‌سازی نقد ادبی در حوزه ادبیات عامیانه و به ویژه در منطقه لرستان.

ضرورت و اهمیت تحقیق

در لرستان به واسطه دارابودن تاریخی کهن، ادبیات شفاهی، از جمله شادی‌سروده‌ها، سهم بزرگی در فرهنگ این سرزمین دارد؛ ادبیاتی که با گذشت زمان در حال فراموشی است و متولیان امر نیز تاکنون برای حفظ و نگه‌داری آن هیچ اقدام چشم‌گیری انجام نداده‌اند؛ لذا انجام تحقیقی گسترده و همه‌جانبه در این باب ضروری به نظر می‌رسد.

پیشینه و روش تحقیق

در رابطه با شادی‌سروده‌ها و به طور اخص زیر مجموعه آن ترانه «سیت بیارم»، پژوهش‌هایی در جهت گردآوری ترانه‌ها صورت گرفته است و برخی کتب و مقالات نیز پاره‌ای از ابعاد این موضوع را با رویکردی متفاوت مورد بررسی قرار داده‌اند. منابع زیر تا حدودی با موضوع (شادی‌سروده‌ها)، مرتبط است:

- «فرهنگ مردم لرستان» نویسنده: سعید شادابی (۱۳۷۷).

- «فرهنگ قوم لر» مؤلفان: عزت‌الله چنگایی، محمد حنیف (۱۳۷۴).

در این آثار، نگارندگان نحوه اجرای آداب عروسی را بیان نموده و نمونه‌هایی از ترانه‌های آن را به فارسی روان بازگردانی نموده‌اند.

- «پیشینه تاریخی موسیقی لرستان» مؤلف: سیدمحمد سیف‌زاده (۱۳۷۷).

در این کتاب، نویسنده انواع موسیقی و ترانه‌های محلی لرستان شرح داده و متن ترانه‌ها را به طور کامل بیان نموده است.

- «سور و سیت بیارم» پژوهشی در باره مراسم عروسی و رابطه آن با سیت بیارم در لرستان، پژوهش و نگارش: غلام حسین محمدیان (سکوند) (۱۳۸۸) نگارنده در این کتاب رسوم و سنن مربوط به عروسی در لرستان را در قالب تک‌بیت‌هایی موسوم به «سیت بیارم» بیان نموده است.

- «فهلویات یا (پهلویانه‌ها) تک‌بیت‌های کهن سور و سوگ به زبان لکی» نویسنده: علیمردان عسکری عالم (۱۳۸۲).

۱۳۰ □ تحلیل زیبایی‌شناختی شادی سروده‌های لرستان با تکیه بر ترانه «سیت‌بیارم»

نویسنده، تکبیت‌های سور و سوگ را «پهلویانه» یا فهلویات دانسته و به طور مختصر به نمونه‌هایی از این ابیات پرداخته است.

موضوع این مقاله بررسی جنبه زیبایی‌شناختی ترانه «سیت‌بیارم» در دو بخش رو ساخت: بررسی «آواها، واژگان، موسیقی و صور خیال» و ژرف ساخت: «عاطفه، اندیشه و معنی» است که می‌تواند حاوی زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی و تاریخی و... باشد.

برای تحلیل زیبایی‌شناسی ترانه «سیت‌بیارم»، به کمک نمونه‌گیری از دویست بیت که از طریق گفتگو با گویشوران محلی و با بهره‌گیری از سه منبع مهم گردآوری شده‌اند، کوشیده‌ایم مباحث را به صورت کمی و توصیفی ارایه دهیم. صد بیت از این ابیات به صورت تصادفی انتخاب شده و از نظر زیبایی‌شناسی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

سه منبع مورد استفاده عبارتند از: کتاب‌های:

- ۱- «پیشینه تاریخی موسیقی لرستان» مؤلف: سیدمحمد سیف‌زاده (۱۳۷۷).
- ۲- «سور و سیت‌بیارم» پژوهشی در باره مراسم عروسی و رابطه آن با سیت‌بیارم در لرستان، پژوهش و نگارش: غلام‌حسین محمدیان (سکوند) (۱۳۸۸)
- ۳- «فهلویات یا (پهلویانه‌ها) تکبیت‌های کهن سور و سوگ به زبان لکی» نویسنده: علیمردان عسکری عالم (۱۳۸۲).

بحث و بررسی

با توجه به این که شعر از شاخه‌های هنر است. (محجوب، ۱۳۸۲: ۳۷) و زیبایی لازمه هنر؛ می‌توان آن را از نظر زیبایی بررسی کرد اما واقعیت این است که بسیاری از نظریه‌های زیبایی‌شناسی نسبی است و بر پایه ذوق و سلیقه استوار است.

در راستای ارزیابی دقیق‌تر شعر از منظر زیبایی‌شناسی، برخی از محققان معتقدند: «می‌توانیم هر عنصری را در شعر فقط به این عنوان که آیا توانسته شعر را در رسیدن به هدف اصلی‌اش کمک کند، ارزیابی کنیم. هم‌چنین می‌توانیم در مورد کل شعر از این نظر که آیا این

تحلیل زیبایی‌شناختی شادی سروده‌های لرستان با تکیه بر ترانه «سیت بیارم» □ ۱۳۱

عناصر دست به دست هم داده و یک مجموعه کامل را تشکیل داده‌اند یا نه، قضاوت کنیم» (پرین، ۱۳۷۳: ۱۰۳).

کالریج^۱ زیبایی شعر را محصول زیبایی قسمت‌های گوناگون آن دانسته، می‌گوید: «در شعر لذتی که از کل اثر می‌بریم با لذت حاصل از یک‌یک اجزای ترکیب سازگار و حتی ناشی از آن است.» (دیجز، ۱۳۷۳: ۱۷۳) بر اساس این دیدگاه می‌توان گفت زیبایی شعر حاصل زیبایی واحدهای ساختاری آن اعم از روساخت و ژرف‌ساخت است؛ که در بخش روساخت شامل: زبان، موسیقی و صور خیال است و در بخش ژرف‌ساخت شامل: عاطفه و اندیشه‌ای که عاطفه را شکل می‌دهد و همچنین موضوع یا پیام یا آنچه در ادبیات کلاسیک تحت عنوان معنی شعر مطرح است.» (صهبا، ۱۳۸۴: ۹۳)

روساخت (زبان، موسیقی، صورخیال)

زیبایی زبان: «کروچه^۲ و فوسلر^۳ معتقد بودند که زبان جنبه هنری و خلاق دارد و با سبک و زیبایی عجین است.» (شمیسا، ۱۳۷۸: ۱۲۰)

زیبایی زبان را در بخش آوایی، واژگانی می‌توان بررسی نمود:

آواها: صاحب نظرانی که به وجود رابطه طبیعی میان آوا و مفهوم معتقدند، مدعی هستند که علاوه بر واژه‌ها، آواها (یا واج‌ها) نیز در انتقال معنا و مفهوم نقش دارند؛ این ادعا به ویژه در زبان ادبی قابل توجه است.

«الکساندر پوپ^۴، شاعر و منتقد معروف انگلیسی، بر این عقیده است که در هر شعر صوت باید انعکاسی از معنی و ارتباطی با آن داشته باشد.» (یوسفی، ۱۳۸۶: ۱۷۲)

1- شاعر و منتقد انگلیسی (Samuel Taylor Coleridge) (1772-1834)

2- فیلسوف و نظریه پرداز ایتالیایی (Benedetto Croce) (۱۸۶۶-۱۹۵۲)

3- استاد، منتقد و سبک‌شناس بزرگ آلمان (Karl Vossler) (1872-1948)

4- Alexander Pope (۱۷۴۴-۱۶۸۸)

۱۳۲ تحلیل زیبایی‌شناختی شادی سروده‌های لرستان با تکیه بر ترانه «سیت‌بیارم»

«در کتاب آناتومی شعر^۱ در باره دلالت حروف بر مفاهیم چنین آمده است:

مصوت‌های بلند بیش از مصوت‌های کوتاه بر آرامش و وقار دلالت دارند. مصوت‌های کوتاه حاکی از حرکت سریع و هیجان هستند. «ب» و «پ» بر صداهای انفجاری، سرعت، حرکت دلالت دارند. «م» و «ن» بر زمزمه، آواز، موسیقی حکایت می‌کند. «ل» بر مایع روان، جوی آب، استراحت، آرامش، سرخوشی دلالت دارد. «ک» و «گ» و «چ» حاکی از خشونت، درشتی و سختی، سر و صدا و برخورد است. (ناگفته نماند که «خ» و بعد «غ» از دیگر حروف خشن‌تر هستند.) «س» و «ش» بر صداهای هیس، فش، هم‌چنین صداهای نرم و صاف و آرام بخش دلالت دارند. «ز» به بافت کلام خشونت می‌دهد... «ت» و «د» همانند «ک» و «گ» هستند اما با تأکیدی کمتر. «ر» بیشتر در بافت‌های دارای صدا و حرکت به کار می‌رود... ضمناً دلالت صدای حروف بر صدای اشیاء و مفاهیم خاص، حرف تازه‌ای نیست بلکه از دیرباز مورد بحث بوده؛ علمای اسلامی از جمله ابوعلی سینا به بعضی از آن‌ها اشاره کرده‌اند. (وحیدیان کامیار، ۱۳۷۵: ۲۸)

جدول (۱) نتایج به دست آمده از فراوانی آواها در صد بیت نمونه «سیت‌بیارم»، به این شرح است:

حروف	تعداد بیت	درصد
مصوت‌های کوتاه	۸۴	۸۴٪
ر	۷۶	۷۶٪
مصوت‌های بلند	۷۰	۷۰٪
م، ن	۶۵	۶۵٪
س، ش	۶۰	۶۰٪
ت، د	۵۰	۵۰٪
ک، گ، چ، خ، ز	۴۱	۴۱٪
ب، پ	۲۳	۲۳٪
ل	۱۰	۱۰٪

نویسنده و شاعر انگلیسی (-۱۹۲۴) 58 p 1970, *The Anatomy of poetry*, Marjorie Boulton

تحلیل زیبایی‌شناختی شادی سروده‌های لرستان با تکیه بر ترانه «سیت بیارم» □ ۱۳۳

با توجه به مفاهیم آواها و نتایج به دست آمده، فراوانی مصوت‌های کوتاه به همراه صامت «ر» به خوبی شور و هیجان و حرکت برخاسته از شادی و نشاط نهفته در ابیات سور را منعکس می‌کند که با آرامش و وقار ناشی از مصوت‌های بلند و زمزمه و آواز و موسیقی صامت‌های «م» و «ن»، همراه است و در نهایت به آرامش ناشی از صامت‌های «س، ش» منجر می‌گردد با توجه به میزان فراوانی سایر صامت‌ها هم‌چون: «ت، د»، «ک، گ، چ، خ، ز»، و «ب، پ» در پاره‌ای از ابیات، سر و صدا و حرکت و درشتی دریافت می‌شود که با توجه به مضمون ابیات «سیت بیارم»، امری بدیهی است و برخاسته از شور و شغف این سروده‌هاست و در نهایت با وجود صامت «ل» به نرمی و آرامش و سرخوشی منجر می‌شود.

واژگان

گزینش مناسب‌ترین واژه‌ها برای القای مفهوم و پیام، نقش بسیار مهمی در شعر دارد. «واژه‌ها با داشتن دلالت‌های گوناگون معنایی که از طریق مجاز، استعاره، نماد و... پدید می‌آید، دارای توان‌های بالقوه‌ای هستند که ذهن توانمند شاعری می‌تواند آن‌ها را در سرایش خود به کار گیرد و از گرده آن‌ها به سود خود کار بکشد.» (حسنلی، ۱۳۹۱: ۱۰۳)

«انسجام^۱ پیوند میان جمله‌هایی است که یک متن^۲ را تشکیل می‌دهند بر اساس نظریه^۳ هلیدی^۳ یک گونه از انسجام،

انسجام واژگانی^۴ است. و یکی از انواع انسجام واژگانی، تکرار است. منظور از «تکرار» در نظریه^۳ هلیدی، تکرار واژه در دو و یا چند جمله است، که موجب پیوند و انسجام بین آن جمله‌ها می‌شود.» (بهادری، شیری: ۱۳۹۲: ۱۰۸)

در ابیات زیر، شاهد تکرار واژه و در نتیجه انسجام متن هستیم:

1- cohesion

2- text

3- Michael Alexander Kirkwood Halliday زبان‌شناس بریتانیایی

4- lexical cohesion

۱۳۴ □ تحلیل زیبایی‌شناختی شادی سروده‌های لرستان با تکیه بر ترانه «سیت بیارم»

سیت بیارم سیت بیارم باری گل باری حنا حنایا سی دس و پاشو گلیا سی سر جا

Sīt bēārem Sīt bēārem bārē gol bārē Henā / Henāyā sī das ō pāšo Golēā sī sare jā

برایت بیارم برایم، یک بار گل و یک بار حنا، حناها برای دست و پاهایشان

(عروس و داماد) و گل‌ها برای بستر آنها

تکرار ترکیب واژگان «سیت بیارم: برایت بیارم» در آغاز بسیاری از ابیات این ترانه قدیمی دلیلی بر تأکید و پافشاری بر انجام مضمون نهفته در بیت و حاکی از عشق و محبت و صداقت است چرا که منظور، آوردن هدایا برای عروس و داماد و ... است. در همین ترکیب و تکرار و سایر واژگان بیت، مصوت‌های بلند «ای» و «ا» و صامت «س»، تداعی‌کننده آرامش و وقار است که با سرعت و حرکت ناشی از تکرار صامت‌های «ب، ر» در هم می‌آمیزد و تصویری از شوق و شور و عشق را برای انجام مضمون بیت، به نمایش می‌گذارد. کاربرد واژگان «گل» و «حنا» فضای بیت را عطرآگین ساخته و تصویری زیبا و بدیع را رقم زده است.

سیت بیارم سیت بیارم، دسمالیا که رنگ و رنگ تو و ناز چوپوی بوازی غم در د دل تنگ

Sīt bēārem Sīt bēārem dasmālyā kē rañ ve rañ tō ve nāz čūpī bavāzī qam derā de dele tañ

برایت بیارم دستمال‌های رنگارنگ تا تو با ناز برقصی و غم و غصه از دل بیرون آید.

استفاده از آواهای «ب، ر، چ» و واژه «چوپوی (رقص)»، سرعت و حرکت رقصیدن را در ذهن تداعی می‌کند. آواهای «ن، گ»، آواز و موسیقی این رقص را رقم می‌زند. واژه «رنگ و رنگ (رنگارنگ)» تصویری زیبا با رنگ‌های شاد و فرح بخش می‌آفریند که کاربرد مصوت‌های «ا» و «ای» و صدای «س» این تصویر زیبا را به آرامش و وقار ختم می‌نماید.

«چوپوی: ۱- دسته و گروه ۲- عده و تعدادی که دست در دست هم بازی محلی لکی می‌کنند (چوخی) و گاه به سر دسته و رهبر گروه می‌گویند. یا به رهبر و سردسته آنها (سر چله، سرچوپوی، سرچوخی) گویند.» (کیانی کولیوند، ۱۳۹۰: ۴۵۰: ۱)

موسیقی

در راستای چگونگی ایجاد توازن‌ها و تناسب‌ها، موسیقی شعر به انواع مختلفی تقسیم

تحلیل زیبایی‌شناختی شادی سروده‌های لرستان با تکیه بر ترانه «سیت بیارم» □ ۱۳۵

می‌شود. بعضی از انواع شناخته‌شده آن را دکتر شفیع کدکنی چنین معرفی می‌کند: «موسیقی بیرونی (عروض)، موسیقی کناری (قافیه و ردیف)، موسیقی درونی (جناس‌ها و قافیه‌های میانی، و هم‌خوانی مصوت‌ها و صامت‌ها) و موسیقی معنوی (انواع هماهنگی‌های معنوی درونی یک مصرع یا چند مصرع: تضاد، طباق، مراعات‌نظیر و) (شفیعی، ۱۳۷۰: ۲۷۱).

موسیقی بیرونی (وزن)

همه محققان شعر عامه اذعان دارند که وزن شعر عامه با وزن شعر رسمی فارسی متفاوت است؛ اما در این تفاوت اختلاف نظر دارند. عده‌ای از محققان به عروضی بودن و برخی به هجایی بودن و دسته‌ای به تلفیقی از این دو اشاره کرده‌اند. (ذوالفقاری، ۱۳۹۶، ۳۰۰)

جدول (۲) با توجه به نمونه‌های مورد بررسی در این پژوهش به نظر می‌رسد که وزن عروضی تمام ابیات، «فاعلاتن، فاعلاتن، فاعلن» بحر رمل مثنی محذوف باشد:

تعداد هجاها	مصرع دوم	مصرع اول
۱۵-۱۵	بونیتو وا شونه دوما تفنگ پس نقره - U U - U - U U U - U - U - U	سیت بیارم سیت بیارم چارکی گوشت بره - U U U U - - - U U - - - U - - - U
۱۵-۱۵	حنایا سی دس پاشو گلیا سی سر جا - U U - - - U U - - - U - - - U	سیت بیارم سیت بیارم باری گل باری حن - U U - - - U U - - - - - - - - - U -

با توجه به این نکته که در تقطیع پایه‌های آوایی ابیات، وزن مذکور حاصل نمی‌شود اما تعداد هجاها در دو مصرع برابر است (۱۵-۱۵)؛ بنا بر این می‌توان گفت: وزن ابیات ترانه «سیت بیارم» هجایی است، نه عروضی.

موسیقی کناری

در اشعار عامه، قافیه قواعد و قوانین آزادمنشانه خود را دارد. (احمدپناهی سمنانی، ۱۳۸۳: ۱۴۰) و بسیاری از ایرادهای قافیه در شعر رسمی چون: اقوا، اکفا، سناد و ایطا (ماهیار، ۱۳۸۷:

۱۳۶ تحلیل زیبایی‌شناختی شادی‌سروده‌های لرستان با تکیه بر ترانه «سیت بیارم»

(۲۸۷)، از اصول پذیرفته‌شده دانش قافیه در اشعار عامه است؛ زیرا «اساس قافیه بر نزدیکی تلفظ حروف است؛ نه بر یکسان بودن حرف روی که در شعر کلاسیک فارسی و عربی اصل است.» (کمرپشتی، ۱۳۹۰: ۴۷۷-۴۸۵) لذا در ترانه «سیت بیارم» نیز، قافیه شدن کلمات، بر اساس بعد شنیداری است نه نوشتاری:

بیا تا ریم مهرش کنیم ار پدرش راضیه کدخدایا او ای دختر، ملا میرزا قاضیه

کلمات قافیه: راضیه، قاضیه - قافیه: راضی(صفت) - قاضی(صفت)

اسب کیه اسب کیه زنشه مین قلا اسب که شادوما زینش بیریت د طلا

کلمات قافیه: قلا، طلا قافیه: قلا (قلعه: اسم)، طلا (اسم)

- قافیه‌شدن کلماتی که حرف روی در آنها با تلفظ یکسان و املائی متفاوت است:

تاس چرخسی تاس چرخسی، د فلک بازی کنه بیتونش وی دس دوما تا عروس راضی کنه

کلمات قافیه: بازی، راضی قافیه: بازی (اسم) راضی (صفت) ردیف: کنه (کند: فعل)

ناهمسانی مصوت‌ها در کلمات قافیه:

امشو چارده‌شوه‌ها ز نیم چو و دهیل شو چراغ و روز چراغ‌ها یاریم خرمنی گل

کلمات قافیه: دهل، گل قافیه: دهل: طبل (اسم) گل (اسم)

موسیقی درونی: هم خوانی صامت‌ها و مصوت‌ها، به صورت «واج‌آرایی»، «واژه‌آرایی» و

«جناس»، در ابیات، قابل بررسی است:

جدول (۳) موسیقی درونی (در صد بیت):

نوع آرایه	تعداد بیت	درصد فراوانی
واج‌آرایی	۱۰۰	۱۰۰
واژه‌آرایی	۸۴	٪۸۴
جناس	۵	٪۵

تحلیل زیبایی‌شناختی شادی سروده‌های لرستان با تکیه بر ترانه «سیت بیارم» □ ۱۳۷

واج آرای و واژه آرای: لازم به ذکر است که بسیاری از ابیات هر دو آرایه «واج آرای»

و «واژه آرای» را توأم دارند:

کل زنونه کل زنی تو کلتون بلن زنی ت هر کومتو خور دوما کلتون د دل زنی ت

Kel zenonē Kel zenēto keleton bolen zenēt har komto xoare domā keleton de del zenēt

ای افرادی که کل می‌زنید (فریاد هلهله و شادی سر داده‌اید)، کل بزیند، بلند، کل بزیند. هر

کدامتان خواهر داماد هستید، از دل (با تمام وجود) کل بزیند.

واج آرای: مصوت‌های کوتاه: « ۱۵ »، « ۹ »، « ۳ » بار و مصوت بلند: «ای» ۳ بار و صامت‌های:

«ن» ۸، «ت» ۶، «ک» ۵، «ل» ۵، «ز» ۴، «د» ۳ بار تکرار شده است.

واژه آرای: «کل: صدایی است که در آن آوا و صدا را با چرخش زبان در دهان، سر می‌دهند

که نشانه شادمانی است.» «کل زنی ت: کل بزیند»

جناس

ریت و لام کو، ریت و لام کو، ری گشونت مشتمه ناز نکو، ناز نیز نکو حاضری سیت داشته

Rīt vā lām ko Rīt vā lām ko rī gošonat moštēma / nāz nako nāz nīz nako hāzerī sīt dāštēma

رویت را به طرف من بچرخان؛ رونمای تو در مشت من است. ناز و سرو صدا نکن که

رونمایت را از قبل حاضر کرده‌ام.

واژه‌های جناس: «ناز، نیز» جناس ناقص اختلافی در حرف وسط

دوما دم یاره چی اوردی داره میا همتو ریت و نهاشو همه و زن و پیا

Domā de dōme yāra čī ? ōrdī dāra mē / hamato rēt vā nehāšo hama vā zan ō pēā

داماد در پی یار هم‌چون یک اردو می‌تازد؛ جملگی با زن و مرد به پیشواز او بروید.

واژه‌های جناس: «دوما: داماد، دم: دنبال» جناس ناقص افزایشی

موسیقی معنوی

کاربرد صناعی چون مراعات نظیر و تضاد و طباق ... باعث آفرینش موسیقی معنوی

□ فصلنامه زیبایی‌شناسی ادبی ❖ سال هفدهم ❖ شماره ۴۲ ❖ زمستان ۱۳۹۸

۱۳۸ □ تحلیل زیبایی‌شناختی شادی‌سروده‌های لرستان با تکیه بر ترانه «سیت بیارم»

می‌شود. کاربرد این صنایع ادبی در شادی‌سروده‌ها، در هم تنیده است و چه بسا یک بیت صنایع مختلف ادبی داشته باشد. برای سنجش دقیق‌تر، میزان فراوانی این صنایع به صورت انفرادی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است:

جدول (۴) موسیقی معنوی: (در صد بیت):

نوع آرایه	تعداد بیت	درصد فراوانی
مراعات نظیر	۸۵	٪۸۵
حسن تعلیل	۴۵	٪۴۵
اغراق	۲۲	٪۲۲
تلمیح	۲۱	٪۲۱
تضاد	۱۹	٪۱۹
حسن آمیزی	۲	٪۳

مراعات نظیر (تناسب): آوردن کلماتی هم جنس و متناسب در شعر و سخن هم‌چون

اسم‌های ستارگان، گل‌ها و...

با توجه به جدول، آرایه «مراعات نظیر یا تناسب» بیشترین فراوانی را در ابیات دارد و این

حاکی از تسلط سراینندگان ابیات به کاربرد کلمات متناسب با هم، در یک بیت است:

سازنه پف کو د سازت تا خوم بوم مرحبا سر سازت نقره بیرم کمربالاش د طلا

Sāzena pof ko de sāzet tā xom bwem marhabā / sare sāzet nweqra beyrem kamar
bālāš de telā

ای نوازنده سرنا! در ساز خود بدم تا من به تو مرحبا بگویم. سر سازت را نقره‌کوب و

بالای آن را طلاکوب کنم.

تناسب: «سازنه: نوازنده سرنا، ساز» «سر، کمر» «نقره، طلا»

حسن تعلیل: آن است که شاعر برای مقصود خود دلیلی ادعایی بیان کند.

بعد از تناسب، بیشترین درصد فراوانی را در شادی‌سروده‌ها دارد:

اسبیانه زین کنیتو تا بوریم جهازشه شادومانه بیاریتو تا بکشه نازشه

? asbēāne zīn kenēto tā bōrēm jehāzeše sādōmāne bēārēto tā bakaša nāzeše

تحلیل زیبایی‌شناختی شادی سروده‌های لرستان با تکیه بر ترانه «سیت یارم» ❑ ۱۳۹

اسب‌ها را زین و آماده کنید تا جهاز عروس را ببریم. شاه‌داماد را بیاورید تا ناز عروس را بکشد.

حسن‌تعلیل: « علت آماده کردن اسب‌ها، بردن جهاز عروس است.» «داماد را بیاورید، به این علت که ناز عروس را بکشد.»

اغراق: زیاده‌روی و افراط در ستایش کسی یا چیزی است.

ایمشو چارده‌شوه‌ها زنیم چو و دهل شو چراغ و روز چراغ‌ها یاریم خرمنی گل

? emšow čārda šōa hā zenēm ču ve dōhel / šō čerāYa rūz čerāYa hā yarēm xarmenē gol

امشب چهارده‌شب است که به با چوب به دهل می‌زنیم. شبانه‌روز چراغانی است زیرا می‌خواهیم خرمنی گل (عروس) بیاوریم.

اغراق: «چارده: چهارده شب بر دهل کوفتن»

«شو چراغ و روز چراغ: شبانه‌روز چراغانی بودن»

تضاد

هی رتیمو، هی رتیمو، افتایمو د کن و کوس سیر رتیم، گسنه اومایمو د حونه بوی عروس

Hē ratēmo hē ratēmo? oftāymo de kan ō kūš / sēr ratēm gosna? omāym de hona boē? arūs

این بیت حالت طنز دارد و مربوط به زمانی است که اقوام داماد، برای بردن عروس می‌آیند؛ خطاب به خانواده وی می‌گویند:

رفتیم و رفتیم و مسیر طولانی و پر شیب و فرازی را طی کردیم (تا به خانه پدر عروس رسیدیم). سیر به خانه عروس رفتیم ولی گرسنه برگشتیم!

تضاد: «سیر، گسنه: گرسنه»

تلمیح: اشاره به داستانی یا موضوعی تاریخی و... در سخن است.

چل‌گونی گنم فروختم، دم و پیل نادری همشه خرج تو کردم، سوزه شیرین چادری

čel gonī ganem feroxtem dam ve pīļe Nāderī / Hamaše xarje tō kerdem sōza šīrīn čāderī

❑ فصلنامه زیبایی‌شناسی ادبی ❖ سال هفدهم ❖ شماره ۴۲ ❖ زمستان ۱۳۹۸

۱۴۰ تحلیل زیبایی‌شناختی شادی سروده‌های لرستان با تکیه بر ترانه «سیت‌بیارم»

چهل گونی گندم فروختم و آن را با پول نادری عوض کردم برای خرج عروسی تو ای سبزه‌گون شیرین و چادری!

تلمیح به: «پیل نادری (پول نادری)، سکه رایج دوران نادرشاه افشار» (سیف‌زاده، ۱۳۷۷: ۴۸)
حس آمیزی: آمیختن دو حس با یکدیگر است.

عروس مگریو عروس مگریو ایچه دوچه بیتره ای حسیره که تو داری د شکر شیرین‌تره

? arūs maagrēv? arūs maagrēv? iče dūče bētera /? ē hōsira ke tō dārī de šakar šīrīntera
عروس خانم گریه نکن اینجا (خانه داماد) از آنجا (خانه پدری) بهتر است. این مادر

شوهری (یا پدرشوهر) که تو داری از شکر شیرین‌تر است. (خوش اخلاق است)

حس آمیزی: «ای حسیره که تو داری د شکر شیرین‌تره» حسیره: پدر یا مادر شوهر از شکر

شیرین‌تر است. شیرینی با حس چشایی قابل درک است و پدر یا مادر شوهر را می‌توان با حس بینایی درک کرد.

در این بیت که پدر یا مادر شوهر به شکر و حتی شیرین‌تر از آن تشبیه شده‌اند، تشبیه

تفضیل داریم، و «شیرین‌تر از شکر بودن»: کنایه نیز از خوش اخلاقی است.

به اجمال می‌توان گفت: این ترانه‌ها، به قول صادق هدایت خاصیتی دارد که موسیقی

علمی فاقد آن است. «...لطف و گیرندگی طبیعی، صداقت در احساسات، سادگی تشبیهات و

طراوت شاعرانه و گاه نیز ملهم از افکار شاعرانه در حقیقت عالی می‌باشند که مقام جداگانه‌ای

احراز می‌نمایند.» (هدایت، ۱۳۷۱: ۲۰۲)

صورخیال

صورخیال: خیال عبارت است از کوششی که ذهن هنرمند در کشف روابط پنهانی اشیا

دارد. به تعبیر دیگر تخیل نیرویی است که به شاعر امکان می‌دهد که میان مفاهیم و اشیا

ارتباط برقرار کند» (شفیعی کدکنی، ۱۳۸۰: ۸۹). تشبیه، استعاره، مجاز و کنایه، از اقسام

صور خیال است که شاعران با بهره‌بردن از آن‌ها به سحرآفرینی می‌پردازند.

جدول (۵) صورخیال (در صد بیت):

صورخیال	تعداد بیت	درصد فراوانی
کنایه	۲۴	٪۲۴
تشبیه	۱۲	٪۱۲
استعاره	۱۱	٪۱۱
مجاز	۵	٪۵

ترانه‌های عامیانه و از جمله ترانه «سیت بیارم» آرایه‌های ادبی پیچیده ندارند. تشبیهات در آن‌ها ساده و عینی و ملموس است و استعارات دیرباب شعر رسمی را ندارند و به طور کلی بیان‌گر احساسات و افکار عامه مردمند.

کنایه: کنایات از نوع ایما است و ربط بین معنی اول و دوم، آشکار است:

بیی اوری وری چادرت و سر بکش او خیال دختریته د گوشت و در بکش

Beṭē verē verē čāderet ve sar bakaš / ũ xēāle doxterīte de gūšet ve dar bakaš

عروس خانم بلند شو، بلند شو و چادرت را به سر بکش و خیال دختریت را از گوشت به

در بکش (دوران دختریت را فراموش کن و آماده شوهرداری باش)

«د گوشت و در بکش: از گوشت بیرون بکش: کنایه: فراموش کن»

تشبیه: در تشبیهات، مشبه و مشبّه‌به حسی است و از اموری است که شاعر خود، آن‌ها را

لمس کرده است:

کر د خوم دختر د خوم هر دکشو ملوس ملوس یکیشو دونه انار یکیشو چی او نوس

Koř de xom doxter de xom har dekšo malūs malūs / yakēšo dona? enār yakēšo čī? awe nūs

پسر و دختر هر دو از آن من و هر دو ناز و ملوس هستند. یکی از آن‌ها دانه انار است و

دیگری هم‌چون آنوس

وجه شبه: در هر دو تشبیه، زیبایی است. و تشبیه به اعتبار طرفین (مشبه، مشبّه‌به)، حسی

است.

استعاره: اکثر استعارات از نوع مصرحه است یعنی استعاره‌ای که صراحت دارد یا تشبیهی

۱۴۲ تحلیل زیبایی‌شناختی شادی‌سروده‌های لرستان با تکیه بر ترانه «سیت بیارم»

است که از آن فقط مشبّه به باقی مانده‌است.

تاس چرخسی تاس چرخسی، د فلک بازی کنه بیتونش و دس دوما تا عروس راضی کنه

Tāse čarxī tāse čarxī de felak bāzī kena / beytoneš ve dase domā tā? arūse rāzī kena

تاس چرخسی، تاس چرخسی، در فلک بازی می‌کند؛ آن را به دست داماد بدهید تا با اهدای

آن به عروس خانم، وی را راضی نماید.

تاس چرخسی: استعاره از ماه

در این بیت نیز، استعاره از نوع مصرحه است؛ فقط مشبّه به (تاس چرخسی) ذکر شده

است و با توجه به قرینه (د فلک بازی کنه: در فلک بازی می‌کند) می‌توان به مشبه محذوف

(ماه) پی برد. و با توجه به مضمون «بازی کردن ماه در فلک»، آرایه «تشخیص» نیز داریم.

مجاز

ای برار جو، ای خور جو سرم قر بونتو ای قدر خدا نکشم سی حنا ونونتو

? ē berār jo ey xoar jo sare me qorboneto /? ē qedar xodā nakošam sī hena vanoneto

ای برادر جان و ای خواهر جان، سر من به قربان شما. از خدا می‌خواهم مرا تا زمان

حنابندان شما نکشد.

«سرم قر بونتو: سر من به قربان شما، سر: مجاز از تمام وجود»

مجمه گپه مجمه گپه، چار گوشش چار اشرفی تا نوما بزنه وش لرسو خرچش کشی

Majma gapa Majma gapa čār gūšaš čār? ašrafī / tā? omā bazena veš Īōreso xarješ kašī

ای مجمه (دیس) بزرگ! ای مجمه بزرگ! که در چهار گوشه‌ات چهار اشرفی وجود دارد، به

محض این که نوازندگان شروع به نواختن کردند؛ لرستان هزینه عروسی را پرداخت.

«لرسو خرچش کشی: لرستان هزینه‌اش را پرداخت. لرستان: مجاز از بزرگان لرستان»

تحلیل زیبایی‌شناختی شادی سروده‌های لرستان با تکیه بر ترانه «سیت بیارم» □ ۱۴۳

ژرف‌ساخت (عاطفه، اندیشه، معنی)

عاطفه: حالت‌های مختلف غم و شادی و بیم و امید و ترس و حیرتی است که شاعر به کمک لفظ و آهنگ آن را نشان می‌دهد. کروچه آن را ماده خام یا اولیه‌ای می‌داند که هنرمند آن را به کمک آفرینش هنری تعدیل نموده و به شکل خیال و تصویر و نه به صورت ناله و آه ارایه می‌دهد. (غریب، ۱۳۷۸: ۱۲۱، ۱۰۳، صهبا، ۱۳۸۴: ۱۰۳)

اندیشه: نوع نگرش به عالم هستی و تکیه‌گاه عاطفه است. «هر شعری در هر قالبی و هر شیوه‌ای در بر دارنده اندیشه و تفکری خاص است که ناشی از فرهنگ اعتقادی و باورهای فردی و اجتماعی شاعر و تأثیرپذیری‌های او از جامعه پیرامون و خصائص اقلیمی خود می‌باشد.» (روزبه، ۱۳۷۰: ۴۶)

همان‌طور که از نام این ابیات (شادی سروده‌ها) بر می‌آید، از نظر عاطفی شور و هیجانی سرشار از شادی و نشاط و شغف در این ابیات موج می‌زند که مرهون آواها و واژگان و ترکیب خاص آن‌ها و برخاسته از اندیشه حاکم بر ابیات است که محتوایی پرتحرک، متنوع و جذاب دارند:

کلیلیانه سیم بیاریتو در یخ‌دون واز کنم خلعتی دش دارم و قوم و خویش بر کنم
Kelilyāne sīm bēārēt dare yaxdone vāz kenem / xalatī deš derārem ve qōm ō xīš bar kenem
کلید یخ‌دون (چمدان) را برایم بیاورید تا آن را باز کنم و خلعتی را از آن بیرون آورم و به قوم و خویش هدیه بدهم.

ژرف ساخت: از نظر عاطفی شوق و هیجان در بیت نهفته است و اندیشه حاکم بر آن ناشی از این رسم است که داماد هدایایی را به عنوان خلعتی برای چند تن از نزدیکان و بزرگان طایفه عروس خریداری می‌کند که معمولاً چند قواره پارچه و یا چند دست‌کت و شلوار و ... است و در عوض پدر عروس نیز برای داماد و بستگان وی چنین هدایایی تهیه می‌کند. این رسم دلیلی دیگر بر همبستگی قومی و همچنین احترام و بزرگداشت بزرگان و اقوام است.

□ فصلنامه زیبایی‌شناسی ادبی ❖ سال هفدهم ❖ شماره ۴۲ ❖ زمستان ۱۳۹۸

۱۴۴ تحلیل زیبایی‌شناختی شادی‌سروده‌های لرستان با تکیه بر ترانه «سیت‌بیارم»

معنی: صورت زیبای شعر هم‌چون جامهٔ زیبا و دلربایی است که بایسته است صنم زیبای معنی را در بر بگیرد یا مانند صدف زیبایی است که اگر تهی از گوهرهای گران‌بها باشد ارزشی ندارد.

در قالب ابیات ترانه «سیت‌بیارم» مراحل مختلف ازدواج، از ابتدا تا انتها، به تصویر کشیده شده است.

جدول (۶) در صد بیت نمونه، می‌توان محتوای «سیت‌بیارم» را در موضوعات زیر دسته‌بندی کرد:

موضوع	تعداد بیت	درصد فراوانی
عاشقانه	۳۱	۳۱٪
طبیعت (گل‌ها، گیاهان، درختان، کوه، چشمه، رود، باد، باران، ماه، خورشید، حیوانات وحشی و...)	۱۹	۱۹٪
ملزومات زندگی روستایی و عشایری		
دام‌پروری	۱۶	۱۶٪
کشاورزی	۸	۸٪
شکار و اسلحه	۵	۵٪
جمع	۲۹	۲۹٪
سایر موارد		
مشاغل	۱۸	۱۸٪
مکان‌ها	۱۱	۱۱٪
اعتقادی	۷	۷٪
متفرقه	۵۹	۵۹٪

عاشقانه‌ها

با توجه به موضوع ابیات که اغلب سور و عروسی است؛ وجود مضامین عاشقانه با فراوانی ۳۱ درصد، امری بدیهی و مورد انتظار است.

ابیات این ترانه اغلب مضمون غنایی دارند که برخاسته از عواطف، احساسات و امیال

تحلیل زیبایی‌شناختی شادی سروده‌های لرستان با تکیه بر ترانه «سیت بیارم» ۱۴۵

سرایندگان آن و ترجمان روح پرسوز و گداز ایشان است که به سادگی و بدون قید و بند، بیان شده و تصویری زیبا آفریده‌اند:

سیت بیارم سیت بیارم، هر چی که دلت می‌ها منم و دلی د سینه و فدا چش تو با

Sīt bēārem Sīt bēārem har čē ke delt mēhā / menem ō delē de sīna ve fedā čaše tō bā

برایت بیاورم، برایت بیاورم، هر آن‌چه را که دلت می‌خواهد. من فقط، دلی در سینه دارم،

آن هم فدای چشمان تو.

طبیعت: (گل‌ها، گیاهان، درختان، کوه، چشمه و)

در این ترانه انعکاس ویژگی‌های جغرافیایی، اقلیمی و رنگ و بوی محیطی، در مراحل مختلف ازدواج حتی در بدو امر، یعنی موضوع خواستگاری، به زیبایی جلوه‌گرست:

دار مرواری، دار مرواری سا و نه د چم و رو صد سوار د ایل بوام صو میان و گفتگو

Dāre morvārē dāre morvārē sā vana de čam ō rū / sad soār de ? ēle boam sō mēān ve goftegū

درخت مروار (سرخ بید) سایه‌اش را در پیچ و خم رود گسترانده است / فردا صد سوار از

طایفه پدرم برای گفتگو (خواستگاری) می‌آیند.

آو شجو آو گرداو سی دووت چنی خوه گل دریش بوه دوما هه خوه حاکم بوه

? āwe šajū ? we gardāw sī dāwat čanē xūa / gol de rīše boa domā hē xūa hākem būa

آب نهر شاه‌جوی و آب نهرگرداب برای عروسی خیلی خوب است. صورت پدر داماد

گل‌آذین باد و چه خوب است که همیشه حاکم باشد.

«آو شجو: آب یا نهر شاه‌جوی (شاه‌جو)، بزرگ‌ترین نهر لرستان، مربوط به دوره ساسانی که

پس از عبور از کنار مناره خرم‌آباد به اراضی پشته و دیگر اراضی جنوبی آن می‌ریخته است.

آو گرداو: آب گرداب، گردآو بردینه gardāw bardīna (گرداب سنگی) یا گرآو سروینه در

قدیم یکی از باغ‌های والیان لرستان بوده و تعداد زیادی درخت سرو داشته که از آب این

سراب آبیاری می‌شد و به این نام معروف بود. امروز گرداب سنگی نام دارد و ساختمان سنگی

آن در خرم‌آباد پابرجاست.» (سیف‌زاده، ۱۳۷۷: ۵۰)

ملزومات زندگی روستایی و عشایری

دام‌پروری

ور پردت گاوی کشتم پشت پردت شیشکی جای دومان بونیتو سایه‌دار میخکی

Vare pardat gāwē koštem pošte pardat šišakī / jāye domāne bonēto sāya dāre mēxakē

جلوی پرده حجله تو گاوی و پشت پرده، بره‌ای سر بریدم. رختخواب داماد را در سایه

درخت میخکی بیاندازید.

«شیشک: بره دو یا سه ماهه بز وگوسفند است.» (همان: ۶۰)

«به رسوم ازدواج اشاره می‌کند. وقتی عروس را به خانه داماد می‌برند، یک رأس گوسفند،

جلوی پای او قربانی می‌کنند.»

اسب کیه اسب کیه زنشه مین قلا اسبکه شادوما زینش بیریت د طلا

? asbe kēa ? asbe kēa zaneša mēne qelā / ? asbeka šādomāa zīnš beyrēt de telā

اسب کیست؟ اسب کیست که آن را میان قلعه بسته‌اند؟ اسب شاه‌داماد است، زینش را از

طلا بگیرد.

کشاورزی

دیچنی تا پاقلا همش باغ ذرته قد بالا کر دوما چی کاغذی خوش‌خطه

Dīčenē tā pāqelā hamaš bāYe zōrata / qad bālā kōre domā čī kāYezē xošxata

از این مکان تا پاقلا (پای قلعه) همه را ذرت کاشته‌اند. قد و بالای داماد هم چون کاغذی

خوش‌خط، زیباست.

شکار و اسلحه

سیت بیارم سیت بیارم چارکی گوشت بره بونیتو و اشون دوما تفنگ پس‌نقره

Sīt bēārem Sīt bēārem čarakē gūšte Bera / Bonēto vā šone domā tefaje pas noYera

برایت بیاورم، برایت بیاورم، یک چارک از گوشت بره را، بیندازید به شانه داماد تفنگ

بست نقره‌ای را چند روز بعد از خواستگاری خانواده داماد با هدایایی شامل یک رأس

تحلیل زیبایی‌شناختی شادی سروده‌های لرستان با تکیه بر ترانه «سیت بیارم» □ ۱۴۷

گوسفند نر «بره» (گوشت بره در گذشته بهترین نوع گوشت بوده که به عنوان سوغاتی از آن یاد شده است.)، حلقه نامزدی و... برای اولین بار داماد را به منظور آشنایی بیشتر به خانه پدر عروس می‌برند و پدر عروس نیز یک قبضه تفنگ، به عنوان هدیه، به داماد می‌دهد.

نکته: «تفنگ» در زندگی ایلات و عشایر نقش مهمی دارد و حتی وسیله تفریح و یا تأمین معاش ایشان از طریق شکار است.

سیت بیارم سیت بیارم گوشت آهو یا شکار شادوما قطار بسته میره و شیش مغار

Sīt bēārem Sīt bēārem gūšte ? āhū yā šekār / šādomā qetār basta mēra ve šīs maYār

برایت بیاورم، برایت بیاورم گوشت آهو یا شکار گوزن؟! شاه داماد قطار را بسته و به تیغه

بلند کوه و غارها می‌رود.

«شکار یا اشکار، منظور شکار حیواناتی هم‌چون گوزن و بزکوهی است.»

«شیش مغار: تیغه بلند کوه و غارها»

سایر موارد

مشاغل

ای حمومچی ای حمومچی ره حمومت‌ها کوم لا دش بشوریم زلف مشکی دش دراریم قرص ماه

? eē hamomčī ? eē hamomčī ra hamomet hā kom Īā / deš bašūrēm zelfe meškī deš derāēm qorse māh

ای حمام چی ای حمام چی، راه حمامت از کدام طرف است که در آن زلف مشکی

بشوریم و از آن قرص ماه بیرون بیاوریم.

کیچه‌هاری کیچه بالای اوسا باقر ساختشه ماشتکه پر جهازش سوزی جیلا بافتشه

Kīča hārī kīča bālāy ? ūsā Bāqer sāxteša / māštaka pare jehāzeš Sōzī jīlā bāfteša

کوچه پایینی و کوچه بالایی را استاد باقر بنا ساخته است. آن جاجیم گوشه جهازش را

سبزی جاجیم باف، بافته است.

«سوزی جیلا، سبزی درویشیان، معروف به سوزی جیلا (جاجیم باف) و ساکن شهر

خرم‌آباد است.» (همان: ۵۴)

۱۴۸ □ تحلیل زیبایی‌شناختی شادی‌سروده‌های لرستان با تکیه بر ترانه «سیت بیارم»

مکان‌ها: اشاره به مکان‌ها در ابیات این ترانه دلیلی بر روابط گسترده سرایندگان با شهرها و مناطق مختلف علی‌رغم بعد مسافت است که از نظر اجتماعی و جامعه‌شناسی حایز اهمیت است:

سیت بیارم سیت بیارم د خراسو عینکی د خرمووه شال و چوغاد دزفیل هم مدرکی

Sīt bēārem Sīt bēārem de xorāso? ēnakē/ de xormwa šāl ō čūYā de dezfīl ham madrakē

برایت بیارم، برایت بیارم از خراسان عینکی. از خرم‌آباد شال و رودوشی و از دزفول هم

مدرک و سندی.

«مدرک: سند، کاغذ نکاح‌نامه. در گذشته به علت صعب‌العبور و دور بودن راه‌ها، عروس را به همراه داماد به محضر نمی‌بردند و به جای آن پدر عروس به وکالت، نشان دختر، معمولاً سنجاق یا شانه‌ای را همراه خود به محضر برده و به وکالت عروس، او را به عقد داماد درمی‌آورد. به روایت محمدتقی کشوری ۶۸ ساله از منطقه سپید دشت لرستان» (همان: ۶۰)

اعتقادی

ای هوسیره ای هوسیره تو کوش پروردگار ای دوما چی کر خوته اسم خرج هیچ وش نیار

? ē hōsīra ? ē hōsīra tō kūše parvardegār /? ē domā čī koř xota? esme xarj hīč veš nēār

ای مادرزن! ای پدرزن! شما را به خداوند عالم قسم می‌دهم که این داماد مانند پسر

شماست بهانه خرج و هزینه عروسی به او نگیرد.

یه دوما بی یه دوما بی اوما سیل جهاز بکه ها رو و پشت پرده دو رکات نماز بکه

Ya domā bī Ya domā bī? omā seyġe jehāz baka / hā rōa ve pošte parda dō rekāt nemāz baka

این داماد است، این داماد است، آمده تا جهیزیه را نگاه کند. می‌خواهد به پشت پرده برود

و دو رکعت نماز بخواند.

متفرقه

علاوه بر موضوعات فوق، در لابه‌لای ترانه «سیت بیارم» می‌توان به مضامینی از این قبیل برخورد:

احترام به بزرگترها در مراسم عروسی

دار مله‌و دار مله‌و، دو ما گرده وا گلش برارش تو گوپ‌تری بیبا بور خرج زنش

Dāre maľhō Dāre maľhō domā kerda vā gaľeš/berāreš tō gapterī bēā bwer xarje zaneš

رضایت پدر در ازدواج دختر

بیبا تا ریمو مهرش کنیم، ار پدرش راضیه کدخدا بوی دختر، ملا میرزا قاضیه

Bēā tā rēmo mahreš kenēm? ar pedareš rāzīa / kadxodā boē doxter Moľā Mīrzā qāzīa

بیبا تا برویم عروس را عقد کنیم اگر پدرش راضی است. پدر دختر کدخداست. (از هر نظر

صاحب اختیار و تصمیم گیرنده است.) و ملا میرزای قاضی، عاقد است.

«ملا میرزا قاضی، از افراد معتمد در طایفه سکوند تیره ساکی بوده که مُلا و عاقد محلی

مقارن اواخر قاجاریه در منطقه ازنا ممیل بوده است. به روایت نعمت اله سکوند، ۱۲۵ ساله،

ساکن منطقه ازنا ممیل» (همان: ۵۴)

عزیز بودن برادر

دی خدا حاستم برالم بینم سوار دور زینش گل بکارم مین زینش قلمکار

Dē xodā hāstem Dē xodā hāstem berāľam beynem soār/ dōre zīneš gol bakārem mēne zīneš qelamkār

از خداوند خواستم، از خداوند خواستم که برادرم را سوار بر اسب بینم. دور زینش را گل

بکاریم و درون زین را قلمکار.

هر چه تعداد برادران بیشتر باشد، افتخارش نیز بیشتر است:

تل هاری، تل بالای، تل مین‌جا سوزتره د مین هفتا برارم شادوما عزیزتره

taľe hārī taľe bālā taľe mēnjā sōztera / de mēne haftā berārem šādomā azīztera

از بین شاخه پایینی و بالایی، شاخه وسطی سبزتر است. از بین هفت برادری که دارم، شاه-

داماد از همه برادرانم عزیزتر است.

نتیجه

ترانه (سیت‌بیارم)، در مراسم عروسی و اغلب توسط زنان به زبان لری، همراه با دست زدن و کِل کشیدن خوانده می‌شود. «سی» یعنی برای؛ «ت»: ضمیر مفرد دوم شخص یعنی برایت، «بیارم»: بیاورم. چون این جمله در بسیاری از بیت‌های آن تکرار شده است، از این رو به (سیت‌بیارم) مشهور و ماندنی شده است.

در این پژوهش، زیبایی‌شناسی صد بیت از ابیات ترانه «سیت‌بیارم»، در دو زمینه: «روساخت: آواها، واژگان، موسیقی و صورخیال» و «ژرف‌ساخت: عاطفه، اندیشه و معنی» بررسی شد:

در بخش روساخت: با توجه به فراوانی مصوت‌های کوتاه به همراه برخی صامت‌ها همچون «ر، ت، ک، گ، خ، چ و..» شور و هیجان و حرکت و سر و صدا در ابیات منعکس می‌شود که با مضمون ابیات «سیت‌بیارم» متناسب است و برخاسته از شور و شغف این سروده‌هاست که با آرامش و وقار ناشی از مصوت‌های بلند و زمزمه و آواز و موسیقی صامت‌های «م» و «ن»، همراه است و در نهایت به آرامش و سرخوشی ناشی از صامت‌های «س، ش، ل» منجر می‌گردد.

«واج‌ها»ی مختلف و «واژگان» و ترکیب ساده آن‌ها و هم‌نشینی کلمات در تداعی معنی نقشی مؤثر دارد.

از نظر زیبایی‌موسیقایی، موسیقی بیرونی (وزن): می‌توان وزن ابیات را در گوش‌نوازی «فاعلاتن، فاعلاتن، فاعلاتن، فاعلن» به حساب آورد. هر چند در این وزن (هجایی) اگر حرفی یا حروفی در ارکان اضافه بیاید، اشکال ندارد. با توجه به مضمون، ابیات ریتمی ملایم و سنگین و گاهی تند و خشن دارند. از نظر موسیقی کناری (قافیه و ردیف): اساس قافیه بر نزدیکی تلفظ حروف است، نه بر یکسان بودن حرف روی و در پاره‌ای از ابیات «ردیف»های ساده دیده می‌شود. تکرار صامت‌ها و مصوت‌ها (واج‌آرایی) با فراوانی ۱۰٪ و «واژه‌آرایی» با فراوانی ۸۴٪ در آفرینش موسیقی درونی قابل توجه است و البته آرایه «جناس» نیز مکمل این

تحلیل زیبایی‌شناختی شادی سروده‌های لرستان با تکیه بر ترانه «سیت بیارم» □ ۱۵۱

نقش است. از نظر موسیقی معنوی: آرایه «تناسب» با فراوانی ۸۵٪ بین واژگان ابیات بیشترین بسامد را دارد و سپس آرایه‌های «حسن تعلیل ۴۵٪»، «اغراق ۲۲٪»، «تلمیح ۲۱٪»، «تضاد ۱۹٪»، بیشترین نقش را در آفرینش زیبایی معنوی دارند. از نظر صورخیال: آرایه‌های «کنایه با فراوانی ۲۴٪»، «تشبیه ۱۲٪»، «استعاره ۱۱٪» و «مجاز ۵٪» به ترتیب در خیال‌انگیزی تصاویر، مهم‌ترین نقش را دارند.

در بخش ژرف‌ساخت: از نظر عاطفی شور و هیجانی سرشار از شادی و نشاط و شغف در این ابیات موج می‌زند که مرهون آواها و واژگان و ترکیب خاص آن‌ها و برخاسته از اندیشه حاکم بر ابیات است. از نظر معنی، موضوعات به ترتیب فراوانی عبارتند از: «عاشقانه‌ها ۳۱٪»، «منابع طبیعی مانند کوه و درخت و... ۱۹٪»، «ملزومات زندگی عشایری و روستایی مانند: کشاورزی و دام‌پروری، شکار و اسلحه در مجموع ۲۹٪»، و «مشاغل شهری ۱۸٪»، «نام مکان‌ها ۱۱٪» که دلیلی بر وسعت ارتباطات اجتماعی این مردم است و «اعتقادات مذهبی ۷٪». «موضوعات متفرقه ۵۹٪ شامل مواردی چون: «احترام به بزرگترها در مراسم عروسی، رضایت پدر در ازدواج دختر، عزیز بودن برادر و»

به طور کلی می‌توان گفت: ابیات ترانه «سیت بیارم» کارکرد زیبایی‌شناختی دارند و در آن‌ها تصاویری وجود دارد که در عین زیبایی، حسی و ساده‌اند زیرا نتیجه مستقیم تجربه سرایندگان آن‌هاست و تصویر را از هیچ شاعر دیگری نگرفته و در نتیجه احساس خود دست به آفرینش تصویر زده‌اند.

الفبای خط لری و لکی با فونتیک (نجف زاده قبادی، ۱۳۹۱، ۱۸)

فونتیک	حرف لکی		فونتیک	حرف لکی
d	د		a	آ
z	ذ-ز-ظ		æ	ئ (آ کشیده)
r	ر		ā	آ
ř	رّ		e	ا
ž	ژ		ē	ئ
s	ث-س-ص		ë	ئ
š	ش		ī	ی
ʔ	ع-ء		o	و
γ	غ		ō	و
q	ق		ö	و
f	ف		ü	و
k	ک		ū	و
g	گ		yë	یی
ŋ	گّ		wē	وا
l	ل		wā	وا
l̥	لّ		b	ب
m	م		p	پ
n	ن		t	ت-ط
v	و		j	ج
w	ؤ		č	چ
y	ی		h	ح-ه
			x	خ

منابع و مآخذ

- ۱- احمدپناهی سمنانی، محمد. ترانه و ترانه‌سرایی در ایران. تهران: سروش، ۱۳۸۳.
- ۲- ایزدپناه، حمید. لرستان در گذرگاه زمان و تاریخ. تهران: اساطیر، ۱۳۸۴.
- ۳- بهادری، محمدجلیل؛ شیری، علی‌اکبر، «نقش و کارکرد آواها (واج‌ها) در شعر فارسی (با بررسی غزلیات حافظ)»، مجله زیبایی‌شناسی ادبی، دوره ۴، شماره ۱۷، ۸۷-۱۱۴، ۱۳۹۲.
- ۴- چنگایی، عزت‌الله؛ حنیف، محمد. فرهنگ قوم لر. تهران: جهاد دانشگاهی، ۱۳۷۴.
- ۵- حسینی، کاووس. گونه‌های نوآوری در شعر معاصر ایران. تهران: نشر ثالث، چاپ سوم، ۱۳۹۱.
- ۶- دیجز، دیوید. شیوه‌های نقد ادبی. ترجمه محمدتقی صدقیانی؛ غلام‌حسین یوسفی. تهران: نشر علمی، ۱۳۷۳.
- ۷- ذوالفقاری، حسن. زبان و ادبیات عامه ایران. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، چاپ دوم، ۱۳۹۶.
- ۸- روزبه، محمدرضا، «عنصر اندیشه در شعر»، تربیت، شماره ۶۰، ۴۶، ۱۳۷۰.
- ۹- سیف‌زاده، سیدمحمد. پیشینه تاریخی موسیقی لرستان. خرم‌آباد: افلاک، ۱۳۷۷.
- ۱۰- شفیعی کدکنی، محمدرضا. موسیقی شعر. تهران: آگاه. چاپ سوم، ۱۳۷۰.
- ۱۱- شمیسا، سیروس. کلیات سبک‌شناسی. تهران: فردوس، ۱۳۷۸.
- ۱۲- _____. ادوار شعر فارسی (از مشروطه تا سقوط سلطنت)، تهران: سخن، چاپ اول، ۱۳۸۰.
- ۱۳- صهباء، فروغ. «مبانی زیبایی‌شناسی شعر»، مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز، دوره بیست و دوم، ش سوم، پیاپی ۴۴، ۹۰-۱۰۹، ۱۳۸۴.
- ۱۴- غریب، رز. نقد بر مبنای زیباشناسی. ترجمه نجمه رجایی، مشهد: دانشگاه فردوسی، چاپ اول، ۱۳۷۸.
- ۱۵- کمرپشتی، عارف، «وزن و قافیه در دوبیتی‌های مازندرانی»، مجموعه مقالات همایش ملی ادب محلی و محلی‌سرایان ایران زمین، یاسوج: دانشگاه آزاد اسلامی، ۴۷۷-۴۸۵، ۱۳۹۰.
- ۱۶- کیانی‌کولیوند، کریم. فرهنگ و واژه نامه لکی، خرم‌آباد: سیفا، ۱۳۹۰.
- ۱۷- ماهیار، عباس. عروض فارسی. تهران: قطره، ۱۳۸۷.
- ۱۸- محجوب، محمدجعفر. ادبیات‌عامیانه ایران (مجموعه مقالات در باره افسانه‌ها و آداب و رسوم مردم ایران). به کوشش حسن ذوالفقاری، ج ۲، تهران: نشر چشمه، ۱۳۸۲.
- ۱۹- نجف‌زاده قبادی، امیدعلی. ادبیات عامه لکی. خرم‌آباد: انتشارات شاپورخواست، ۱۳۹۱.

۱۵۴ □ تحلیل زیبایی‌شناختی شادی‌سروده‌های لرستان با تکیه بر ترانه «سیت‌بیارم»

۲۰- هدایت، صادق. فرهنگ عامه مردم ایران. تهران: چشمه، ۱۳۷۱.

۲۱- وحیدیان کامیار، تقی. فرهنگ نام‌آوایی فارسی. مشهد: انتشارات دانشگاه فردوسی، ۱۳۷۵.

۲۲- یوسفی، غلام‌حسین. موسیقی کلمات در شعر فردوسی. مجموعه مقالات کاغذ زر، تهران:

سخن، چاپ دوم، ۱۳۸۶.